

METODA SUPSTITUCIJE U NASTAVI LATINSKOG JEZIKA

Razvijati naviku sistematskog pristupa analizi teksta svakako je jedan od važnih zadataka u nastavi latinskog jezika. Naime, kad učenik ili student mora pročitati i shvatiti bez obzira na to da li će prevesti ili ne, neki malo teži književni tekst nađe se pred problemom gdje i kako započeti. Ponekad jedna rečenica, kao na pr. veoma često kod Cicerona, predstavlja čitav caput — potrebno je, dakle, i znanja i sistematičnosti u pristupu tekstu.

Jedna od mogućnosti da se stekne navika sistematskog analiziranja zadanog teksta i da se on nakon toga brže i lakše shvati — jest analiza teksta na osnovi metode supstitucije, koja se može provesti prije nego što se prijede na sam tekst.

Metoda supstitucije služi za utvrđivanje distribucije jezičnih jedinica i predstavlja osnovnu metodu američkog deskriptivizma. To je zamjenjivanje jedinice podvrgnute istraživanju drugom poznatom jedinicom u istom kontekstu, pa ukoliko je zamjena moguća bez bitne promjene konteksta onda obje jedinice pripadaju istoj klasi, tj. imaju ista gramatička svojstva (riječ program i čovjek, na pr. pripadaju istoj imeničkoj klasi, jer podjednako mogu stajati na istom mjestu u kontekstu: Taj me je razočarao¹.)

Zbog svoje jednostavnosti, egzaktnosti i operativne primjenljivosti ova je metoda iz teoretske lingvistike prešla i u nastavu stranih jezika i našla široku primjenu u obliku raznih supstitucijskih vježbi.

U nastavi latinskog jezika moguće je primijeniti neke oblike tih vježbi. Najčešći i najlakši tip sastavlja se tako da je svaka mogućnost pogreške isključena.

Quod mare		non novit		Ariona?	(1)
Quae tellus		nescit			

Rečenice se mehanički sastavljaju i svaka je točna, nije potrebno razumijeti sve riječi da bi se sastavile rečenice, cilj takvih vježbi je stvoriti naviku upotrebljavanja i uočavanja određenih jezičnih struktura. U ovom slučaju to je rečenica, kojoj se subjektni skup sastoji od upitne zamjenice i imenice, a predikatni skup od negiranog glagola i akuzativa.

¹ Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkog nazivlja*, Zagreb, 1968.

Slijedeći oblik tablice promijenjen je u toliko što je u prvom stupcu prethodne tablice (1) odijeljena imenica od zamjenice:

Quod	mare	non novit	Ariona?	(2)
Quae	tellus	nescit		

Rečenice se više ne mogu sastavljati automatski, treba točno znati rod imenice i upotrijebiti odgovarajući oblik zamjenice. Još uvijek ne treba mijenjati oblike danih riječi, zadatak se sastoji samo u pravilnom sastavljanju sintagma.

Nadalje, da bi se na pr. ponovio ablativ, može se sastaviti supstitucijska vježba sa zadatkom:

Sastavite rečenice prema modelu:

Is terrā Lesbios fuit.

Is	locus oppidum	Methymnaeus fuit.	(3)
----	------------------	-------------------	-----

Riječi iz drugog stupca treba staviti u ablativ, a ujedno se usvaja i sintaktička upotreba ablativa obzira.

Da bi se provjerilo razumijevanje riječi sastavit će se ovakva tablica:

Saepe	lupus agna	sequens fugans fugiens	lupum agnam	restitit.	(4)
-------	---------------	------------------------------	----------------	-----------	-----

Ovdje bi se dakako mogao dati i gramatički zadatak: glagole u tablici upisati u infinitivu i tražiti da ih se stavi u odgovarajući oblik.

Međutim, kako sam već u početku spomenula, supstitucija se može primijeniti i u analizi književnog teksta. Moguće je provesti nekoliko faza rada, koje se poput koncentričnih krugova nadovezuju jedna na drugu:

1. uvježbavanje i ponavljanje morfologije (riječi za supstituciju treba staviti u određeni oblik)
2. analiza i usvajanje sintaktičkih konstrukcija (ista se konstrukcija uvježbava s novim riječima)
3. uočavanje leksičkih struktura i semantičkih razlika među pojedinim riječima slična značenja,
4. analiza nekih osobitosti piščeva jezika. (5)

Kojoj će se od tih faza posvetiti osobita pažnja ovisi od preznanja poučavanih, od obrazovnog i odgojnog cilja koji se želi postići ali i od mogućnosti koje pruža tekst, jer je u ovom obliku tekst polazna i završna točka — on svojom strukturom diktira oblik analize.

Pokušat ću ukratko prikazati kako sam u okviru proseminarskih vježbi za studente I i II godine latinskog jezika obradila Ovidijevog Ariona².

Budući da taj tekst nije predstavljao neke posebne teškoće u prve dvije faze rada, dakle morfologiju i sintaksu nije trebalo posebno ponavljati i utvrđivati, nastojala sam usmjeriti analizu na dvije sljedeće faze rada — semantiku i stilistiku. Da bi pristup bio efikasniji i da bi rezultati rada bili očitiji obradili smo na isti način i Gelijevog Ariona³. Studenti su komparacijom jedne i druge analize sami došli do nekih zaključaka o jeziku obaju pisaca.

Najprije sam sama analizirala tekst, gotovo sve rečenice ili dijelovi rečenica poslužili su mi kao modeli za sastavljanje kratkih supstitucijskih vježbi. Prije čitanja samog teksta obradila sam ih tako da su studenti sastavljali svoje rečenice i prevodili ih.

Evo nekoliko primjera sastavljenih na osnovu početnih stihova Ovidijevog Ariona — kojima nam pjesnika predstavlja:

Prva je rečenica već spomenuta ranije (1).

Zatim:

Carmines ille tenebat currentes aquas.

A

B

A cantus, vox

B rivus, fluvius, amnis, flumen (6)

Pored morfološkog zadatka — staviti riječi u određeni padež, tu je i objašnjene pojedinih riječi, na pr. razlika između *cantus* i *carmen* (*carmen* ima šire semantičko polje, češće se upotrebljava), zatim objašnjenje naziva voda tekućica (*amnis*: *flumen*, *fluvius*; *amnis* je rijeka koja utječe u more; dok je razlika između *flumen* i *fluvius* u tome što *flumen* može značiti i apstraktnije „obilje“ jer označava masu vode koja teče).

Slijede strukture s karakterističnim glagolima:

Sequens agnam lupus est retentus.

A

B

A persequi, insequi

B detinere, sustinere (7)

Fugiens lupum agna restitit.

A

B

A defugere, vitare

B consistere, subsistere (8)

² Ovidije, *Fasti* II, 83 i d.

³ Geliје, *Noctes Atticae* XVI, 19

Oba zadatka pružaju mogućnost za ponavljanje glagolskih oblika, a svakako je zanimljivo i objašnjenje tvorbe glagola pomoću prijedloga i promjene značenja uslijed dodavanja prefiksa — u ovim slučajevima prijedloga.

Zatim sam obradila i ovu rečenicu:

Cerva proxima leae stetit.

A

B

A agna, lepus, Palladis ales, columba

B cornix loquax, canis, accipiter, lupus (9)

Budući da Ovidije navodi u svojim stihovima sve ove životinje u parovima prema njihovim neprijateljstvima, sastavila sam vježbu koja zahtijeva rješenje gramatičkog zadatka i logično povezivanje pojmova.

Ovidije nas, dakle, upoznaje s Arionom opisujući djelovanje njegova umijeća na prirodu koja ga okružuje. Gelijs, međutim, u uvodu daje samo osnovne Arionove podatke: tko je, što je i odakle je?

Vetus } ille *cantator fidibus* fuit.
Nobilis } A

A fidicen, citharicen, lyricen, tubicen. (10)

Ovdje se pružila mogućnost da se ponove nazivi raznih muzičara (sve su riječi jednako tvorene).

Zatim već spomenuta struktura (3)

terra
Is *insula* *Lesbius* fuit.
A B

A locus, oppidum

B Methymnaeus

Gelijev je uvod, dakako, mnogo kraći i šturiji. Već pri odabiranju riječi za supstituciju i određivanju zadatka Ovidijeve su rečenice pružale mnogo više materijala; pjesnik često upotrebljava riječi koje pokrivaju veće semantičko polje nego prozni pisac; na pr. umjesto *currentes aquas* lako je bilo upotrijebiti za supstituciju razne nazive voda tekućica. Kod Gelijs je takvih riječi mnogo manje, dapače on sam sužava polje, ne zadovoljava se jednom riječju. Ako mu se čini da nije dosta konkretna on često dodaje još jednu s užim značenjem, na pr. *loco* — *oppido*, *terra* — *insula*.

Razlika u izboru riječi jedan je od zaključaka koji se studentima nametnuo sam od sebe. Zanimljivo je bilo također već u prvom odlomku promatrati izbor glagola i kakvu radnju izražavaju ti glagoli. U Ovidija je radnja u kretanju: *currentes, sequens, fugiens, restitit, stetit*. Gelije opisuje Ariona statički, predikati su: *cantator fuit* i *Lesbius fuit*.

Dinamičnost Ovidijevih stihova još je očitija u opisu scene Arionova posljednjeg pjeva tik prije skoka u more:

Gelije:	cinctus	orthium cantavit.	(11)
Ille	amictus		
	ornatus		
	stans		

A kod Ovidija ista misao glasi:

Capit	coronam.		(12)
Induerat	pallam.		
Chorda icta pollice		reddidit sonos.	(12)
Olor flebilibus numeris		cantat.	

Ljepotu i snagu Ovidijeva pjesničkog izraza ovdje je nemoguće ne osjetiti i možda će se nekome ovako temeljita jezična analiza činiti suvišnom, međutim, čini mi se da je svaka estetska analiza neza misliva bez temeljitog poznavanja piščeva jezika.

U ovom kratkom prikazu odabrala sam za usporedbu samo kriterije na osnovi izbora leksika, jer su mi se za ove dvije situacije iz priče o Arionu učinile najprikladnijima. Moguć je cijeli niz drugih kriterija: struktura rečenice, upotreba vremena, upotreba epiteta i mnogi, mnogi drugi.

Cilj ovakva rada u nastavi latinskog jezika bio bi u potpunosti ostvaren kad bi se pored one 4 faze analize koje sam spomenula u početku — morfološke, sintaktičke, leksičke i stilističke studentima barem u izvjesnoj mjeri ukazao put i način kako pristupiti tekstu, kako na osnovu temeljite i minuciozne jezične, tj. gramatičke analize mogu doći do izvjesnih rezultata, dakle da usvoje i neke principe metodologije obrade književnog teksta.

Zagreb.

Olja Perić.

R É S U M É

Olja Perić: MÉTHODE DE SUBSTITUTION DANS L'ENSEIGNEMENT DU LATIN

La substitution comme une des méthodes de la linguistique descriptive, qui sert à déterminer les éléments linguistiques en les remplaçant mutuellement, a son application très large dans l'enseignement des langues vivantes. Dans quelques unes de ses formes, elle peut être appliquée aussi dans l'enseignement du latin, quand son but est d'atteindre une meilleure et plus rapide analyse et compréhension du texte.

Sur des exemples d'un texte littéraire on montre comment ce texte peut être divisé et analysé selon les structures morphologiques, syntaxiques et lexiques les plus importantes et comment les mots de substitution pour les structures données sont choisis.

Les tâches de cette forme de travail sont:

1. réemploi et révision des formes morphologiques (les mots de substitution doivent être mis dans une certaine forme);
2. analyse et acquisition des constructions syntaxiques (la même construction est exercée avec des mots nouveaux);
3. notion des structures lexiques et des différences sémantiques dans la signification de certains mots);
4. analyse de quelques caractéristiques du style de l'auteur.